

ЛІТЕРАТУРНА КРИТИКА

Андрій ПЕЧАРСЬКИЙ

ЛЮБОВ У ПОЕТИЧНОМУ ЗАДЗЕРКАЛЛІ ІГОРЯ ПАВЛЮКА

«Цей час не мій і правда не моя»

Ігор Павлюк

Чарльз Спенсер Чаплін казав, що «дзеркало — це мій кращий друг, тому що коли я плачу, воно ніколи не сміється». У цих словах дешифруємо своєї щирої правди знаходить і поетична душа Ігоря Павлюка. Утім на відміну від англійського актора й режисера для українського митця таким дзеркалом душі є незрадливе плесо волинських тиховодних озер і річок, водовири яких улагоднюються незмірною тихою любов'ю до рідного краю. Щоби збагнути цей дивосвіт почуттів Ігоря Павлюка, потрібно пройтися стежками його дитинства, яке сповивалося на гострому лезі сумної долі. Адже мати поета померла через десять днів після того, як привела його на світ.

Після мами, — як згадує Ігор Павлюк, — зосталася хороша бібліотека і її музичний інструмент — домра... А мамою я протягом усього свого дитинства називав бабу Тетяну — мамину маму, переселенку на Волинь із Холмщини, яка разом із моїм дідом, прабабою і прадідом і виховували мене, а оскільки всі вже були старенькими, то біля моєї колиски часто стояла труна... Тому я і досі дуже важко переносю похорони. <...> Хоча дивна річ — сиротою я себе по-справжньому відчув уже десь у тридцять із чимось років, коли якось на самоті прийшов на мамину могилу... [див.: 4].

Життєві аналогії Ігоря Павлюка близькі до зворушливої історії китайського письменника Мо Яня (莫言), що була оприлюднена на церемонії вручення йому Нобелівської премії в галузі літератури за 2012 рік [див.: 6].

У промові митець розповів про те, як за рік до цієї події змушений був перенести могилу своєї матері, щоби звільнити місце під заплановану залізничну лінію. Коли розкопав її, то побачив, що домовина згнила, а тіло нееньки змішалось із землею. Тоді він узяв трохи тієї землі й символічно переніс на новий цвинтар. У ту мить письменник збагнув, що рідна мати стала частиною землі, а батьківщина — ще милішою його серцю.

Подібні враження оживляються від прочитаних поетичних збірок Ігоря Павлюка «Україна в диму» (2009) та «Чорний льон» (2019), патріотичні мотиви яких можна охарактеризувати, перефразувавши слова Володимира Висоцького: «Якщо ранять мене в справедливих важких боях, забинтуйте мені голову волинськими лісовими дорогами України» [див.: 2]. І все ж саме за національними, духовно-моральними горизонтами творчої наснаги ховається суть нашої екзистенції, її одвічна риса — людинолюбство.

Кажуть, що терези долі великих митців інколи хиляться в один бік. Адаже в житті Ігоря Павлюка та Олександра Довженка «плач і похорони» супроводжували все дитинство; для Василя Симоненка дід замінив батька, а для Ігоря Павлюка бабуся — матір.

Утім вольовий характер обох поетів спаюють слова любові, і вони в поетичному настрої оптимістичного світовідчуття долають земне тяжіння трагічних подій. Так у молодому закоханому серці Василя Симоненка народжуються інтимні рядки:

І палають, ніби стиглі вишні,
Владно підкоряючи собі,

Губи, неціловані і грішні,
Очі, божевільно голубі [12, 161].

У задзеркаллі ліричної форми вираження подібні настрої та мотиви розкриваються найрізнобарвнішими пелюстками музичних тонів і в ранній поезії Ігоря Павлюка:

А коли біляві коси вишні
Розплелись, як грива у коня,

То любов до мене тихо вийшла
З-під зорі народженого дня [9, 4].

Такі поетичні аналогії, що виростають із життєвих реалій, допомагають краще усвідомити феномен художнього світу нашого сучасника. Адаже його поетичні збірки «Острови юності» (1990), «Нетутешній вітер» (1993) — перші проліски творчості — пройняті яскравою симоненківською художньо-образною формою вираження, яка більшою мірою асоціативно-стихійна, ніж раціонально вмотивована. У ранній поезії І. Павлюка дерева як люди: то стоять «в жовтому чеканні», то «листя опалим» записують слова перехожих, то вбираються в «срібні пальта». Острови пейзажної лірики деякою мірою розмиваються, барокотизується їхня метафорична чіткість сперсоніфікованих явищ у новому художньо-образному світі. Наприклад, «зіперлась тиша на біляву хату, / в обіймах півдня мліє далина» [9, 23], «свічкою весняного кашта-

на / я у літо хочу зазирнуть» [9, 24], або «торкнувся листям вересень асфальту, / ще чує простір відгомін громів» [9, 28].

Як бачимо, у пейзажній ліриці віддзеркалюється цілий усесвіт любовних почуттів людини шляхом асоціації ідей «від частини до цілого й навпаки». Схоплені у своїй суті твердження посідають досить-таки виняткове місце в ліричному сюжетотворенні І. Павлюка, бо вся художня краса його поезії, як і у В. Симоненка, постає не у формі, а у змісті, для якого альфою і омегою є експресія. Ця збіжність з'ясовує й те, що авторовий вибуялий суб'єктивізм не втримується в межах промовистих реальних фактів, узятих із біографічної дійсності, а замикається в колі суто мистецьких психологічних вражень. Відтак любов у поета завжди дивиться очима душі, а не хаосом емоцій, навіть тоді, коли складається з містичних променів внутрішнього стану героя. Позбавляючи тіла і крові так звану об'єктивну реальність, вона завжди узмістовує потаємні порухи серця митця.

У згаданих вище ранніх збірках І. Павлюка є щось есенінське і за змістом, і за іронічною тональністю, і за художньо-образним контрастом. Приміром, у вірші українського митця «Мені циганка ворожила...» ліричний герой «кохав смугляву, вірячи в русяву» [9, 13] майже як у російського класика Сергія Єсеніна у вірші «Сучий син», де юнак також зізнається: «Да, мне нравилась девушка в белом, / Но теперь я люблю в голубом» [3, 112].

Ігор Павлюк, як і Сергій Єсенін у своїх віршах, пов'язував ліричні й епічні форми на суб'єктивному ґрунті. Обидва митці вбачали в надчуттєвому світі любові вияви містичної праволі. Для них людське буття творчого процесу — це проминулий феномен, поза межами якого струмують потужні течії загадкових надприродних сил: похмілля від «вина», образ «місяця», гра в карти, де в обох поетів випадає на «пікову даму» й «бубнового туза».

Ось яким поетичним мазком відтворює Єсенін душевні лабіринти свого творчого злету і падіння:

Сочинитель бедный, это ты ли
Сочиняешь песни о луне?
Уж давно глаза мои остыли
На любви, на картах и вине.

Ах, луна влезает через раму,
Свет такой, хоть выколи глаза...
Ставил я на пиковую даму,
А сыграл бубнового туза [3, 148].

Лейтмотиви подібної стилізації нової мистецької якості помітні й у вірші Павлюка «Гадання»:

Юна відьмо моя лукава,
Мов столітнє вино, легка.
Той, хто хоче багатства й слави...
Чом у нього тремтить рука?

Туз бубновий, пікова дама...
Чорний Місяць упав на сніг.
Яблуневими пелюстками
Осипаю я струни ніг... [8, 46].

Так український митець дає можливість збагнути, що сама людина значно складніша і глибша, ніж доля, яку може запропонувати їй життя. Він дедалі частіше починає вилонювати матеріал зі свого внутрішнього, нікому не знаного, потаємного світу. Та таємниця — це його творча психічна організація, яку можна стверджувати, але важко дослідити. Оригінальність поезії І. Павлюка полягає не лише в типологічній модифікації художніх образів, які стосуються попереднього досвіду світових класиків, а й в еволюції їхнього афористичного поглиблення, що здатне «розірвати» час і простір, перемогти й підкорити їх рецептивній свідомості по-особливому — не називаючи речі своїми іменами.

Наприклад, хрестоматійний вірш «Дівчинка», хоч і віддзеркалює поодинокі факти з біографії самого автора, проте усимволізовує чистоту почуттів і глибину безмежної дитячої любові, що уособлює чисту дощечку невинної маленької душі, на якій викарбовано всі гріхи людства:

Плаче дівчинка боса
На бабусин поріг.
Розчарована осінь
Клигає по дворі.
На душі прохолода.

Навіть півень затих...
— А кого тобі шкода?
Каже дівчинка:
— Всіх... [7, 122].

Відповідь «всіх» наче приховує незримий гамлетизм «бути чи не бути». Адже у краплинах сліз дитини віддзеркалюється смуток цілого світу. Дівчинка ще маленька, їй шкода свою бабусю, час якої спливає, розчаровану осінь і півня, що затих. Образи осені та півня — це символи нашого осиротілого земного проминутого життя. Утім крізь світосприйняття маленької дівчинки «осінь» постає як «друга весна», а кожний пожовклий листок — квіткою. Ось так автор, не називаючи речі своїми іменами, устами дитини, якій шкода «всіх», воліє сказати словами апостола Павла: «Бо ми не принесли в світ нічого, то нічого не можемо й винести» (1 Тим. 6:7) [1, 1320].

У цьому вирі пристрастей, ілюзій та смутку, на думку І. Павлюка, людина має віднайти сенс життя, себто Істину — Любов, що милосердствує в кожному атомі нашої душі. До неї потрібно ставитися трепетно й з обережністю як до весняного снігу, що може розтанути в будь-яку мить:

Сніг, як вовча пісня, глибинів.
Ми ліпили з нього хліб і небо.
Не знайшовши істин у вині,
Ми ліпили все, що серцю треба.
<...> Нині Сонце.
Золота журба.
Умира сніжинка в краплі солі.
І уже й до предків у гробах
Сніг сльозою сочиться поволі.

Сніг — вода.
Людина — теж з води...
Будем льодом, парою —
І знову
Через вічність
Ми прийдем сюди
Снігом —
І розтанем
Від любові [10, 327—328].

Так у вірші «С-ніжність» Ігоря Павлюка перенесенням ознак явищ природи, прикмет об'єктів на суб'єкти й навпаки автор персоніфікує внутрішній невидимий світ людини, намагається розкрити повноту нашого буття. Метаморфози образів сонця в «золотій журбі», сніжинки, яка «вмирає в краплі солі» й «розталого від любові» снігу є істинним шляхом до Життя, мовленням великої таємниці людського болю, у якому живуть долі мертвих поколінь, віддалених у просторі й часі. Проілюстрована поезія органічно пов'язана зі словами Ісуса Христа: «Я — дорога, і правда, і життя» (Ів. 14:6) [1, 1201]. Власне чимало сюжетотвірних образів-символів збірки «Перевізник мрій» Ігоря Павлюка наче зійшли зі сторінок Нового Заповіту. Адже їхні острови самотності переповнені терпимістю до осатанілого світу, а праведне існування людини — безнастанна жертва в ім'я найвищої Любові до життя.

На горизонті сучасності вага цієї проблеми закорінена у свою історичність і підлягає біблійним законам. Так в «Апокаліптичних мотивах» автор не знає, що сказати своїм нащадкам, але відчуває:

Все чекає останнього бою,
Що почався із крику «Розпни його!»
З горла юрби [10, 336].

Герої І. Павлюка або більші від своєї долі, або менші від своєї людяності. Вони то «ідуть по тернах» до світлої мети, то стають «як гаманці», що в безгрошів'ї совісті й моралі «віддають свою душу в найми». У світі страждання, зла та облуди струна болю обривається й у самій душі автора. Задалося б, уся глибина помислів обміліла. Власні поцінування — ніщо. Потрачено сили. Усе знецінилось. Утім ліричний герой — «перевізник мрій», потрапляючи в зачароване коло загрубілих злом сердець, віднаходить життєдайну силу любові, щоб розірвати його.

Планетарне мислення І. Павлюка заземлене й у свою національну ідентичність, про яку свідчить поетична збірка «Чорний льон». Її назва символізує важкі часи й руїни знедоленої України. Оспіваний в українських піснях синій цвіт льону почорнів від розриву снарядів, а люди війни уподібнюються «недопалкам печалі». Так ліричне відображення нашої похмурої сучасної дійсності знаходить відповідний колір смутку. Усе тут чорне: «льон», «церква», «вихід тунелю», «вишиванка», «пісня», «вино», «блиск свяченої шаблі», а ліричний герой постійно перебуває на межі життя і смерті. Остання для нього — закон неминучості, а «мовчання могил» — потойбічний подих буття. У поетичній збірці «Чорний льон» домінують темні кольори, які викликають гнітюче почуття, а біль стає філософською онтологічною категорією, мірилом людської сутності.

У стосунку до рідного народу в поета є щось і кулішівське. Чи не перегукуються поетичні рядки Ігоря Павлюка: «А я не люблю і не хочу та-

кого народу, / Який за “півлітру” чи гречку / Сам зможу купити» [5, 188] зі словами класика: «Народе без пуття, без честі і поваги, / Без правди у завітах предків диких, / Ти, що постав з безумної одваги / Гірких п'яниць та розбишак великих!»? [11, 104].

Проповідуючи національно-патріотичні ідеали, І. Павлюк указує й на українську етнопсихологічну проблему співвідношення волі, розуму і почуття — трьох основних категорій, що впливають із поняття індивідуальності людини, її психічних процесів та громадської діяльності в суспільному державотворчому житті народу. У поданому контексті йдеться про «свободоманію» і «пропите життя» як наслідок невиправданих сподівань. Брак волі й розуміння справжньої реальності, на думку поета, компенсується в нас надмірною ідеалізацією, сильною емоційною забарвленістю фантазій, оптимізмом, що певною мірою постає заміником дійсності, ілюзорним задоволенням бажань. Тому практична реалізація національних ідей розходиться із запальною вдачею нашого народу, його скороминущим завзяттям.

Але хоч би скільки було думок у поета, серце в нього одне. Воно завжди належатиме Україні. І. Павлюк по-своєму сміявся і плакав батьківщиною, хворів і видужував нею. І в цьому шаленому леті почуттів радості і смутку поставала вистраждана й тиха любов до рідної землі. Утім патріотичні бажання та емоції митця не йдуть у розріз із політичною розсудливістю. Адже в добу невігластва і брехні, де «спить повістка на фронт у дешевім конверті...» [11, 58], поет правдиво промовляє: «Ця війна не моя. / А війна ця — то Всесвіт, з якого втекти не дадуть...» [11, 290].

Образом чорного льону автор показує, як знову крутиться колесо нашої доленосної історії, де в пільмі чорніють українські храми й могили, а десь у кутку плаче комарик... і філософське питання «бути чи не бути» стає для нього реальністю. На війні гинуть хлопці, сивіють над їхніми трунами матері, а зі злато-синім прапором ходить спитий Омелько. І знову мітинг. Пропає десь комарик, а в храмі плаче ікона. Так цінність життя людини в цьому осатанілому світі прирівнюється до цінності життя комарика. Тому поет щоразу частіше відчувається то «деревом без кори», то «самотнім місяцем під ранок», то «поліським вовком», якому немає місця серед зграї.

Безсловесною глибиною віри у краще майбутнє митець воліє розсікти мовленнєві вузли, які пов'язують його істинне «Я» з батьківщиною, де біль, смерть і любов взаємозалежні в «безодні буття»:

Ми ж відходим без пилюки й шуму
На оцій невидимій війні,
Мертві душі,
Як боброві шуби,
Саморозіп'явши на стіні.

...Українські танці на протезах...
І фламандська щедрість бідноти...
І маленькі радості тверезі...
І великі зламані мости...

[11, 36—37].

Це символічне мереживо тексту виступає як активний спосіб відтворення різних сфер страдницького життя й систем цінностей. Його організація в композиційному ракурсі породжує особливий внутрішній світ людини, що містить мільйони багатогранних уламків важкого жеребу долі нації. Але з плином часу на цих «великих зламаних мостах» зводиться віра, надія й небесний замисел любові. Ця непохитна позиція Ігоря Павлюка відчувається в усьому його поетичному доробку, який мовчки промовляє до свого читача: «Ми створені Любов'ю і будемо врятовані Нею, коли відкриємо Їй своє серце».

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / Пер. з давньоєвр. І. Огієнка. Київ: Українське Біблійне Товариство, 2009. 1151 с.
2. *Высоцкий В.* Если я заболел... URL: <https://www.gl5.ru/visotskij-vladimir-esli-ya-zaboleyu.html>
3. *Есенін С.* Любов хулігана: Поезії / Упоряд. Р. Ладика. Рос. мовою з паралельним українським перекладом. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2007. 240 с.
4. *Кононенко Є.* Ігор Павлюк: у поета має бути біографія з великої літери (інтерв'ю) // Україна молода. 2007. 19 січня. URL: www.umoloda.kiev.ua/number/840/164/30595/
5. *Куліш П.* Твори: В 2 т. Київ: Дніпро, 1989. Т. 1. 656 с.
6. Нобелівська лекція Мо Яня (莫言). URL: <http://sinologist.com.ua/nobelivska-lektsiya-mo-yan-ya/>
7. *Павлюк І.* Дівчинка // Українська література: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. Слоновьська. Київ: Літера ЛТД, 2016. 352 с.
8. *Павлюк І.* Нетутешній вітер. Вірші. Львів: Каменяр, 1993. 110 с.
9. *Павлюк І.* Острови юності. Львів: Каменяр, 1990. 71 с.
10. *Павлюк І.* Перевізник мрій. Книга лірики. Харків: Майдан, 2019. 352 с.
11. *Павлюк І.* Чорний льон. Книга лірики. Харків: Майдан, 2019. 300 с.
12. *Симоненко В.* Вибрані твори. 2-ге вид. Київ: Смолоскип, 2012. 852 с.

Отримано 12 квітня 2020 р.

м. Львів